

ה. שיטת הפילוסופים במציאות הנפש (יא-יב)

יא

אמר הכוזרי: הייתי חפץ בפרוט תמציתי לכלל הנה.

יב

אמר החבר: ⁵⁸ תתבאר ⁵⁹ מציאות הנפש בתנועות ובתחושות אשר לחי, השונות מן התנועות היסודיות, ונקראת סבתן "נפש" או "כח נפשי". ויתחלקו הכחות הנפשיים

הערות - ילמד עננים דרכו

58 דברי החבר כאן הם קיצור ספר תורת הנפש לאבן סינא, שהוא פיתוח של הספר "על הנפש" של אריסטו.

59 סיכום דברי החבר בלשון פשוטה:

היחסים בין הנפש והחומר:

כל פעולות הנמצאים באות מצד הצורה ולא מצד החומר. למשל הסכין חותכת בגלל הצורה שלה ולא בגלל החומר.

את ה"צורה" אנו מכנים "נפש".

הנפש של כל נמצא אינה באה מההרכבה של היסודות עצמם, אלא מבחון (לדעת הפילוסופים בהשפעת השכל הפועל). לדוגמה: כשמערבבים מים ועפר ויוצרים כוס מחמר - צורת הכוס לא באה מערבוב המים והעפר, שהרי זה יוצר רק בוך, וכל פעולות הכוס רק מהצורה.

יש נפש שמשותפת לצח"מ והיא נקראת "הכוח הצמחי". יש נפש שמשותפת לכל החי והיא נקראת "הכוח החינני". ויש נפש שמיוחדת לאדם והיא נקראת "הכוח הדברי".

הגוף של בעלי החיים מוכן בכוח לפעולות הנפש החיננית. וכשהיא מתלבשת בו - היא משלימה אותו.

פירוט כוחות הנפש החיננית של בעלי חיים:

כוחות הנפש החיננית מתחלקים לשלושה: הכוח המוליד (היכולת להוליד כמותו), כוח הגידול (שהוא גדל בעצמו) והכוח הזן.

הכוח הזן משרת את כוח הגידול והוא משרת את הכוח המוליד, שהוא התכלית של שני הכוחות האחרים.

כשהחומר מוכן לקבל את הנפש החיננית, בתחילה מנהיג אותו כוח ההולדה, והוא מלביש בו את שני הכוחות האחרים. אחר כך הוא עוזב אותו וחוזר להופיע רק בעת שהגוף מוכן לפעולת ההולדה. כדי להשיג את המזון וכיו"ב יש בנפש החיננית כוח התנועה (=הדחפים, היצרים, הרצונות). כוח זה מתחלק לשניים: התאוה - שמושכת את החי אל הדבר, והכעס - שמרחיק את החי מהדבר שיש למאוס בו.

יש כוחות בנפש שמשרתים את כוח התנועה, והם החושים. החושים מתחלקים לשניים: חמשת החושים החיצוניים (ראייה, שמיעה וכו'), והחושים הפנימיים.

החושים הפנימיים מתחלקים כך: הכוח המשותף - היכולת הסינתטית למצוא את המאחד והמחבר למה שמובא מהחושים החיצוניים; הכוח הזוכר - משמר את מה שמובא מהחושים החיצוניים; הכוח המדמה - מחזיר לזיכרון מה שנשכח ממנו; הכוח השופט - מברר מתוך מה שהעלה הכוח המדמה מה אמיתי ומה לא, על מנת לקבע בזיכרון רק את מה שאמיתי.

לכן הסדר הוא שחמשת החושים קולטים דבר מהחוץ (למשל: העין ראתה דבש והלשון טעמה

מסלול 1: יום ב לפרשת יתרו

מסלול 2: יום ד לפרשת בשלח

לשלישה: מה שהשתתף בו החי עם הצמח - והוא "הכח הצמחי", ומה שהשתתף בו האדם עם שאר בעלי החיים - והוא "הכח החיוני", ומה שהתייחד בו האדם - והוא נקרא "כח דברי".

ויתבאר ענין הנפש הכללית, הסוגית, על ידי בחינת הפעולות שהן מחמת הצורות והחלות בחמר, לא מחמת החמר באשר הוא חמר, כי הנה הספין לא יחתך מחמת שהוא גשם, אלא מחמת שיש לו צורת הספין, וכן בעל החיים לא יחוש וינזע מחמת היותו גשם, אלא מחמת שיש לו צורת החיות, והיא הנקראת 'נפש'. ונקראו אלו הצורות "שלמיות", כי בהם ישלמו מהיות הדברים. והנפש - שלמות.

ויש שלמות ראשונה ושלמות שנייה. הראשונה - היא מקור לפעולות, והשנייה - עצם הפעולות הנובעות מן המקור. והנפש - שלמות ראשונה, לפי שהיא מקור, אינה נובעת מן המקור.

והשלמות - אם שלמות לגשם, ואם שלמות לעצם שאינו גשם. והנפש - שלמות לגשם. והגשם - אם טבעי ואם מלאכותי. והנפש - שלמות לגשם טבעי.

והגשם הטבעי - אם כליי (=בעל אברים) ואם בלתי כליי, רצוני לומר שישלמו פעולותיו בכלים או בלעדי כלים. והנפש - שלמות לגשם טבעי כליי בעל חיות בכח, כלומר מקור לפעולות החיוניות בכח, מוכן להן.

ויתבאר שהנפש אינה נולדת מהתמזגות יסודות הגוף, לפי שהדבר המתחדש מהתמזגות דברים נפרדים, או שיגבר בו אחד מהנפרדים או יותר מאחד, ותהיה הצורה היוצאת כפי זה, או שיתנצחו הנפרדים זה עם זה עד שלא ישאר אחד מהם על צורתו, ותתחדש מזה צורה ממצועם. והנפש אינה ממין של דבר מן הדברים הנפרדים שבגוף, ואינה אלא צורה מבחוץ, כפתוח החותם בטיט המחבר מן המים והעפר, כי הנה אין הפתוח ממין צורות המים והעפר.

וראשון הכחות - הכח הזן והוא כהתחלה, (והשני, הוא הכוח) המוליד (והוא) כתכלית, (והכוח) המגדל (שהוא) כממצע והקושר בין ההתחלה והתכלית. ולמוליד בכורה וקדימה, ואם יראה מתאחר, כי הנה הוא ישלט ראשונה על החמר המוכן לקבול החיות, וילבישהו את צורת המכון בעבודת המגדל והזן. ואחר כן יניח ההנהגה להם

הערות - ילמד ענוים דרכו

מתוק), הכוח המשותף מאחד אותם לאחד (=הדבש מתוק), הכוח המדמה יפרק וירכיב דברים חדשים ממה שעשה הכוח המשותף (פעם היה לו כאב בטן מהדבש), הכוח השופט יבחן את מה שהעלה הכוח המדמה (=החולי נעשה אחר אכילה מרובה של דבש) ומה שיראה כאמת - יקבע בזיכרון (=אכילת דבש מרובה מזיקה).

כל הכוחות הללו יכלו כאשר כלי החומר יכלו ולא יהיה להם קיום נצחי.

הקדמונים דנו בשאלה אם נפש האדם אחת היא ולה כוחות רבים או שהיא מורכבת - עיין הקדמת הרמב"ם לאבות פרק א; רמב"ן לבראשית ב,ז.

מסלול 1: יום ב לפרשת יתרו

מסלול 2: יום ד לפרשת בשלה

עד ית ההולדה. הרי שהמוליד - משרתים אותו, והזן (רק) משרת, והמגדל (גם) משרת (וגם) משרתים אותו. ולזן הארבעה כחות המפרסמים (המושך והמחזיק והמעכל והדוחה) המשרתים אותו.

כל מתנועע ברצון - חש ומתנועע, ואם לא כן היתה התחושה לבטלה, והחכמה לא תתן דבר לבטלה, ולא לנזק, ולא תמנע דבר הכרחי ולא דבר מועיל. עד שבצעלי הקונכיות, אף על פי שיראו נחים, הנה יש להם התכונות והתפשטות, ואם יתפכו על גביהם יתנועעו עד שישוכו על בטניהם, כדי שיקרב להם המזון.

והחושים הגלויים - מפרסמים, אבל הנסתרים - הרי ראשון להם "החוש המשתף". כי (החוש) המתנגד (החוש) המתאים אמנם ישגו בנסיון. והתחייב להניח "כח מציר" לשמר בו צורות המוחשות - והוא החוש המשתף. ו"הכח הזוכר" השומר, לשמר בו הענינים המשיגים מהמוחשות. ו"הכח המדמה" - להחזיר בו מה שנמתק מהזכרון. ו"הכח המשער", לצמד על השלם ועל הלקוי ממה שממציא המדמה בסוג של עמידה חדשה, עד ששיבהו אל הזכרון. ו"הכח המתנועע" - להביא מה שיצטרך אליו מקרוב ומרחוק, ולדחות המזיק.

וכל כחות בעלי החיים, אם משיגים ואם מניעים.

והמניעים - הם המשתוקקים, והם שני מינים: אם מניע לבקשת נבחר - והוא הכח התאונני, ואם מניע לדחית מאוס - והוא הכעסני.

והמשיגים - שני מינים: אם נראים - כחושים הנראים, ואם נסתרים - כחושים הנסתרים. והמניעים אמנם יפעלו בכח המשער המשתמש במדמה, והיא התכלית של החי הבהמי, הואיל ולא הנח לו הכח המניע לתקן בו עניני החוש והדמיון, אלא החוש המדמה הנח לו לתקן עניני התנועה. והמדבר - בהפך זה, נתנה לו התנועה לתקן הנפש המדברת העושה המשיגה.

החושים החמשה ידועים, ומשיגים ידועים. באמצעותם ישגו גם התבנית והמספר והגדל והתנועה והמנוחה.

התבארה מציאות החוש המשתף, ממשפטנו (=מקביעתנו) על הדבש, למשל, כשנראהו, שהוא מתוק, וזה אמנם הוא מפני שיש לנו כח משתף לחושים החמשה, וזה הכח הוא המציר, ופועל בהקיץ ובשנה. אחר כן כח מרכיב מה שהתקבץ בחוש המשתף, ומבדיל ביניהם, ומחלק ביניהם, מבלי שיסורו הצורות מהחוש המשתף, וזה הוא (הכוח) "המדמה". ויש שיצדק ויש שיכזב. אבל (הכוח) המציר צודק תמיד. אחר כן הכח המשער, והוא כח שופט, גוזר על דבר שראוי שיבקש, ועל דבר שראוי לברח ממנו. ואין במציר ולא במדמה משפט וגזרה, אלא ציור בלבד. אחר כן הכח השומר, מזכיר ענינים שהשיגם, כגון שהזאב אויב והבן אהוב. והחבה וההזק וההצדקה וההזכרה למשער, אבל (הכוח) השומר המזכיר הרי הוא שומר מה שהצדיקו המשער.

והכח המדמה כאשר ישתמש בו המשער נקרא "מדמה", וכאשר ישתמש בו המדבר - נקרא "חושב". והמציר בקדמת המח, והמדמה באמצעו, והזוכר באחוריו, והמשער בכלו, ורכו במקום המדמה.

וכל אלה הפחות - מתים וכלים בכליון פליהם (=הגוף), ואין השארות (=חיי נצח אחרי המוות) למדבר, אולם אפשר שהוא ימצה לעצמו את עקר אלה הפחות במין מן המצוי וימציאם בעצמותו⁶⁰.

זו תמצית דברי האנשים במה שלמטה מהנפש המדברת.

ואמרו (בנפש ה)מדברת⁶¹ שהיא השכל ההיולי, כלומר השכל בכת, דומה להיולי,

הערות - ילמד עניים דרכו

60 משפט לא ברור ועיין במפרשים.

61 פירוט כוחות הנפש השכלית של האדם:

בנפש אשר לאדם ישנו הכוח הדיברי, שהוא היכולת הפוטנציאלית להשכיל. בהתחלה השכל הוא בכוח (= "השכל ההיולי"), וכאשר לומד - הוא הופך להיות שכל בפועל (כאשר הוא הופך אותו למופשט, כדלקמן). למשל: לאדם מוכנות נפשית להשיג שאחד ועוד אחד שווה שניים, אבל כל עוד לא למד זאת - זה רק "שכל בכוח". כשלמד ויודע את זה - זה נקרא "שכל בפועל".

כוח התנועה (הדחפים והרצונות של התאוה והכעס) אצל האדם (בניגוד לבעלי החיים שכל הכוחות משרתים את כוח התנועה) אמור לשרת את הכוח המדבר, השכלי (ולא שהוא ישרת אותם). בהמשך מוסיף ריה"ל שכאשר הכוח המדמה שולט והוא משתמש בשכל העיוני כאמצעי לדמיון - האדם יגיע לסברה פגומה או לשיגעון. אולם כשהשכל העיוני שולט, הוא משתמש בכוח הדמיון כאמצעי לביורו, ואז המסקנות אמיתיות. אז גם שם הכוח המדמה משתנה ל"כוח המחשבי".

יש מושכלות ראשונים שנוגדים בשכל, על ידי הארה אלוהית, אשר כל בני אדם השלמים בטבעם משותפים בהם (ועיין לקמן בעניין הראייה שלנפש יש דבקות בשכל הפועל); ויש מושכלות שמושגים על ידי לימוד אישי, על ידי דרכי ההיקש והסקת מסקנות (נראה שטענה זו היא שגרמה שמאות שנים החזיקו בתיאוריות של הפילוסופים, למרות הקושי שהיו עליהן, מתוך מחשבה שאלו הם "מושכל ראשון" שמי שאינו מבין - אינו אדם שלם...).

במושכלות הנלמדות יש חלוקה לשניים: העיסוק השכלי בענייני המלאכות כמו נגרות או שליטה בכוחות החומריים וכיו"ב - נקרא "שכל מעשי". העיסוק בחכמות נקרא "שכל עיוני".

ריה"ל מדרג את סדר לימוד המושכלות הנלמדות של השכל העיוני (ע"ש שמאריך בפירוט הדברים): אמיתות התבונה ותורת ההיגיון (ההיסק), הידיעה על העניינים הטבעיים (פיסיקה ובכלל זה מהות האדם ונפשו), מתמטיקה, ענייני האלוהות (מטפיסיקה).

בניגוד לחושים הפנימיים שזקוקים תמיד לחושים החיצוניים כדי לקבל את הציוורים מהחוץ, הכוח השכלי צריך למה שנקלט בחושים הפנימיים (הזיכרון וכיו"ב) רק בשלב הראשון, ומיד הוא יכול לחשוב על הדברים כשלעצמם באופן מופשט, כצורה ללא חומר. לכן כוח זה משכיל בכל עת שירצה. דבר שהשכל הפך אותו למופשט נקרא: "שכל בפועל".

שלב הלימוד - מצוי בזמן. אבל מהרגע שהאדם למד והסיק את המסקנה שהפכה אצלו ל"שכל בפועל" - השכלה זו אינה תלויה בזמן, אלא היא השכלה נצחית, למעלה מהזמן.

יש אנשים שהכוח השכלי שלהם מתרומם עד שנדבקים ב"שכל הכללי" (הוא השכל הפועל, שכולל בתוכו את כל החכמה שתחת גלגל הירח), ואז הוא מגיע לדעת את האמיתות שלא על ידי היקשים שכליים אלא על ידי השראה רוחנית של הארה או נבואה.

אשר הוא מקביל להעדר בפעל, והוא כל דבר בכח. וישגו בו הצורות המשכלות, אם בהשראה אלהית ואם בקניה (=כלימור עצמי).

ואשר הם בהשראה - הם המשכלות הראשונים, אשר משתתפים בהם כל בני האדם אשר נוהגים במנהג הטבעי.

ואשר הם בקניה - הרי הם בהקש וההסק המופתי, כציור האמתות ההגיוניות, כגון הסוגים והמינים וההבדלים והסגלות; והבטויים המפרידים והמרכיבים באפנים השונים של ההרכבה, וההקשים המחברים, האמתיים והכוזבים; והמשפטים המולידים ותולדות הכרחיות מופתיות, או וכוותיות, או מליציות, או הטעאיות, או שריות; וכאמות הענינים הטבעיים כהיולי והצורה וההעדר והטבע והמקום והזמן והתנועה, והגופים הגלגליים והגופים היסודיים, וההווה וההפסד בכלל, והיות התולדות ההוות באור, וההוות במחצבים, וההוות על פני האדמה כצמחים ובעלי חיים; ואמתת האדם, ואמתת ציור הנפש את עצמה; וציור הענינים הלמודיים (מתמטיקה), המספריים, וההנדסיים הטהורים, וההנדסיים התכונניים (=אסטרונומיה), וההנדסיים הנגוניים (=מוסיקה), וההנדסיים הראיתיים (=אופטיקה); וציור הענינים האלהיים, ודיעת התחלות המציאות בכלל, באשר היא מציאות, והכרוכים בה, ככח והפעל, וההתחלה והעלה, והעצם והמקרה, והסוג והמין, והנגוד והשיון, וההתאמה והשני, והאחדות והרובי; ואמות התחלות החכמות העיוניות הלמודיות והטבעיות מן ההגיוניות, אשר אין להגיע אליהן אלא בזאת החכמה; וכאמות המציא הראשון, והנפש הכללית, ואיכות המינים. ומדרגת השכל מהממציא, ומדרגת הנפש מהשכל, ומדרגת הטבע מהנפש, ומדרגת ההיולי והצורה מהטבע, ומדרגת הגלגלים והכוכבים וההיות מההיולי והצורה, ולמה זה נוצרו על זה החלוף והקדימה והאחור, ודיעת ההנהגה האלהית והטבע הכללי וההשגחה הראשונת.

ואפשר שזאת הנפש המדברת תלמד צורה מן החוש, בשתציג לעצמה מה שב"מציר" ו"השומר" המשתמש במדמה והמשער, ותמצא אותן הצורות משתתפות קצתן עם קצתן בתכונות, ונבדלות בתכונות אחרות, ומאותן התכונות צורות עצמיות ומתן מקריות, ותחלק אותן ותרכיב אותן ותגלה הסוגים והמינים וההבדלים והסגלות והמקרים, ואחר כן תרכיבם הרכבה הקשית, ותוליד מהם התולדות המועילות בעזרת השכל הכללי המלמד אותן. ואף על פי שנעזרה תחלה בכחות החושיים, אין היא צריכה אליהם בציור אלה הענינים בעצמה ובהרכבת ההקשים מהם, לא בעת האמות ולא בעת הציור. וכמו שהכחות החושיים אמנם משיגים בהדמות למוקש, כן הכחות השכליים אמנם משיגים בהדמות למשכל, בהפשטת הצורה מהחמר וההתחברות אליה, אלא שהכח החש אינו פועל ברצון כמו שפועל המדבר, אלא הוא צריך את הכח המניע ואת עזרת האמצעים המגיעים את הצורות אליו. אבל הכח השכלי הרי הוא משכיל בעצמו, ומשכיל את עצמו בעת שירצה. ועל כן נאמר שהכח החש - נפעל,

והמשכיל - פועל.

ואין השכל בפעל זולת צורות המשפלות מפשטות בעצם השכל בכת, ולפיכך נאמר שהשכל בפעל - משכיל ומשכל גם יחד. ומסגלות השכל שיאחד הרב וירבה האחד בהרכבה ובהפרדה.

והשכל, אף על פי שגרא פועלו בזמן בהרכבת ההקשים בהתבוננות ובמחשבה, הנה השגתו לתולדה אינה תלויה בזמן, אלא עצם השכל מרום מהזמן.

והנפש המדברת כשהיא פונה אל החכמות נקרא פעלה "שכל עיוני", וכאשר היא פונה לכפות את הכחות הבהמיים נקרא פעלה "הנהגה", ונקרא "שכל מעשי".

ויש אשר יזכה הפח הדברי בקצת האנשים, מהדבקות בשכל הפללי (=השכל הפועל), במה שירוממו מהשתמש בהקש ובהתבוננות, ויחסך ממנו הטרח על ידי השגרא וחזון, ותקרא סגלתו זו "קדשה", ותקרא "רוח קדושה".

וממופתי עצמיות הנפש, ושאינה גוף ולא מקרה: ⁶²

שהיא צורת הגוף - לא תתחלק בעצמה כהתחלק הגוף, ולא במקרה כהתחלק המקרה בהתחלק נושא. כי הנה הצבע והריח והטעם והחם והקר כבר יתחלקו בהתחלק נושאם אף על פי שלא יתחלקו בעצמם, והצורה השכלית אמנם היא המשכל, והמשכל מן האדם, למשל, לא יקבל החלקה, כי לא יציר חצי אדם ולא חלק מאדם כאדם, כמו שיציר חלק מהגוף כגוף וחלק מהצבע כצבע. וכן הצבע והגוף מצד היותם משכלים לא תציר בהם חלקה, ולא נאמר חצי צבע משכל וחצי גוף משכל, כמו שנאמר חצי הגוף שהוא מוחש, וחצי הצבע הנשא עליו הנרמז אליו, ולא יאמר חצי הנפש המדברת אשר בראובן כמו שנאמר חצי גופו, הואיל ולא תבחן ולא תגבל בצד מן הצדדים

הערות - ילמד עניים דרכו

62 הראיות שהנפש המשכילה אינה חלק מהגוף אלא עצם רוחני כמו המלאכים:

אף שהנפש משלימה את הגוף, לא ניתן לומר שהיא חלק מעצמות הגוף או דבר שנלווה לעצמות הגוף. הראיה: כשמחלקים עגבנייה לשניים נוצרים שני חצאים של עגבנייה, ולשני החצאים יש את גוף העגבנייה וגם את הדברים שנלווים לה, כגון הריח והטעם. אולם כשמחלקים את גוף האדם לשניים - הרי שהנפש נשארת שלמה ואינה נחלקת עם הגוף. מכאן שהיא עצם נפרד מהגוף, שרק שורה עליו ואינה חלק ממנו. הסיבה לכך: תכלית נפש האדם ועצמותה היא ההשגה (מה שנקרא לעיל: "שכל בפועל"), ואותו דבר שמשכילים אינו ניתן לחלוקה. מכאן שהנפש היא עצם שדומה לנמצאים הרוחניים כמו המלאכים.

כלי הגוף, כמו העין או האוזן, כשהם נחשפים לפעולה חזקה מדי - הם נחלשים. למשל כשהעין תתאמן לראות דבר קטן מאוד, או כשהאוזן תשמע קול חזק מאוד, או כשהשריר ירים דבר כבד ביותר. לעומת זאת כלי הנפש - יכולת ההשכלה - ככל שתשיג השגה גבוהה יותר - כך תתחזק. (לכאורה קשה על כך מדברי ריה"ל במאמר ד סוף סעיף ג, שמי שמתאמן להשיג דבר שקשה להשגה - כוחו השכלי נחלש. וכן כתב במאמר זה בסעיף כב. וכן כתב הרמב"ם במו"נ א, לב.)
כוח הגוף נחלש עם השנים בימי הזקנה ואילו כוח הנפש וההשגה מתחזקים.
פעולות הגוף מוגבלות במספרן, ואילו פעולות הנפש (כמו תרגילים במתמטיקה) אין להן סוף.

מסלול 1: יום ב לפרשת יתרו

מסלול 2: יום ד לפרשת בשלח

ואין לרמוז אליה. ומאחר שאינה גוף, ולא מקרה קים בגוף, שוכן בו, וכבר נגלתה מציאותה כמה שנובע ממנה מן הפעלות, הרי לא נשאר אלא שתהיה עצם קים בעצמו, מתאר בתארי המלאכים והעצמים האלהיים, וכליה הראשונים הצורות הרוחניות המצטרות באמצע המח מהרוח הנפשית, בכח המדמה העושה אותן מחשבתיות כאשר הוא שולט בהן ומרכיבן הרכבות ומפרידן הפרדות המביאות להולדת חכמה. וכבר היו לפני כן דמיוניות, כאשר היה שולט בהן הכח המשער, כמו שיקרה בתינוקות ובבהמות ובמי שנושנתנה מזגו מחלי עד שמששטשות אותן התמונות בנפש, ולא יעשו ההרכבות וההפרדות הנצרכות להשלמת העיון בדעה המכוננת, ותבוא הדעה חסרה, משערת בלה או מקצתה.

ומן הראיות על הבדלות הנפש מהגוף ושאינה צריכה לו: שהכחות הגופניים יחלוש ויפסדו כליהם ממשיגיהם החזקים, כעין אצל השמש, והאזן אצל הקול החזק, והנפש המדברת אינה כן, אלא תתחזק ככל אשר תשיג מדע יותר חזק.

ומזה, שהזקנה תשיג את הגוף ולא תשיג את הנפש, אדרכה, היא תתחזק אחר שנת החמשים, והגוף בירידה.

ומזה, שפעלות הגוף בעלות תכלית ופעלות הנפש אינן בעלות תכלית, הואיל והצורות ההנדסיות והמספריות וההגיוניות אינן בעלות תכלית.

והראיה על מציאות עצם שכלי נבדל מהגשמים, עומד לנפש במעמד האור לראיה, ושהנפש כאשר תפרד מהגשמים תתאחד בו: ⁶³

הערות - ילמוד ענוים דרכו

63 הראיה שלנפש יש דבקות בשכל הפועל ואופן הדבקות בו:

כל מסקנה שמסיקים מתוך ניסיון שניסו אותו כמה פעמים - אינה יכולה להיות מסקנה מוחלטת אלא סטטיסטית. למשל, העובדה שראינו אלפי אנשים שהאוזניים שלהם אינן זזות אינה אומרת בהכרח ש"לכל בני האדם האוזניים אינן זזות. שהרי המסקנה ("כל האנשים") גדולה מהראיה (אלפי אנשים). למרות זאת אנו מסיקים מסקנות מוחלטות מתוך ניסיון בלבד. חייבים לומר שמלבד המושכלות הנרכשות, יש מושכלות ראשונות, שבאות מהאצלה של "השכל הפועל" הכללי (שהרי הוא משיג את הדברים מעצם ידיעת האמת ולא על ידי ראיות מבחוק). האצלה זו היא שסוגרת את הפער בין ההוכחות הניסיוניות לבין תחושת הוודאות שבידיעה.

מכאן ראיה שיש לשכל הפועל, הרוחני, קשר עם נפש האדם.

הנפש מגיעה לשלמותה רק כאשר היא משיגה את המושכלות בשלמות, וזה לא אפשרי אלא כאשר היא תדבק בשכל הפועל.

הדרך להירבק בו היא להתנתק מהעיסוק בענייני הגוף. וזה בלתי אפשרי אלא על ידי שליטה מוחלטת בכל כוחות הגוף. כלומר הפילוסוף שואף לשלוט בכל כוחותיו הגופניים, אולם זאת כדי שהגוף לא יפריע לנפש להשיג את המושכלות ולדבוק בשכל הפועל. [זאת בניגוד לחסיד של ריה"ל במאמר ג, שאף הוא שואף לשלוט בכל כוחות הגוף - אך זאת כדי לנתב אותם לעבוד את ה' ולקיים את מצוותיו בשלמות.]

כשהיא דבקה בשכל הפועל היא מתקיימת לנצח, ואינה אובדת עם כלי הגוף, שהרי ההשגות שהשיגה הן "שכל בפועל" שקיים לנצח.

מסלול 1: יום ב לפרשת יתרו
מסלול 2: יום ד לפרשת בשלח

שֶׁהַנֶּפֶשׁ לֹא תִשָּׂיג אֶת מִדְעֵיהָ בְּנִסְיוֹן, כִּי מֵה שֶׁמִּשָּׂג בְּנִסְיוֹן אֵין לְגֹזֵר בּוֹ גְזֵרָה מִחֻלָּטָה, כִּי לֹא יִגְזֹר הָאָדָם מִשִּׁפְט שׁ"כֹּל אָדָם לֹא יִנִּיעַ אֲזַנֵּירו", כְּמוֹ שֶׁיִּגְזֹר שׁ"כֹּל אָדָם מִרְגִישׁ", וְכֹל מִרְגִישׁ חִי, וְכֹל חִי הוּא עֶצֶם, וְשֶׁהַכֹּל יוֹתֵר מִן הַחֶלֶק - וְזוֹלַת זֶה מֵהַמְשַׁכְּלוֹת הָרֵאשׁוֹנִים, כִּי הָאֲמִינָנוּ בְּנִכּוֹנוֹת הַדְּעוֹת אֵינָה מְתַאֲמָתָת בְּלִמּוּד, וְאִם לֹא כֵן, הִיָּה הַדְּבָר מִשְׁתַּלְשֵׁל אֶל מֵה שֶׁאֵין לוֹ תִכְלִית, וְהִרְיָהוּ אִם כֵּן מִשִּׁפְע אֱלֹהֵי מִתְחַבֵּר בְּנֶפֶשׁ הַמְּדַבֵּרֶת.

וְזֶה הַשִּׁפְע - אִם לֹא הִיָּתָה לוֹ זֹאת הַצּוּרָה הַשְּׁכֵלִית הַכְּלָלִית, לֹא הִיָּה יְכוּל לְחַקֵּק אוֹתָהּ בְּנֶפֶשׁ הַמְּדַבֵּרֶת. וְכֹל מֵה שֶׁבּוֹ צוּרָה שְׁכֵלִית בְּעֶצְמוֹתוֹ הִרְיָה הוּא עֶצֶם בְּלִתי מִתְגַּשֵּׁם, וְאִם כֵּן הַשִּׁפְע הִזָּה (הוּא) עֶצֶם שְׁכֵלִי בְּלִתי מִתְגַּשֵּׁם עוֹמֵד בְּעֶצְמוֹתָו.

וְצִיּוֹר הַנֶּפֶשׁ לְצוּרָה (הוּא) שְׁלֵמוֹת לָהּ, וְאֲמָנָם תִּשָּׂג (דִּבְרֵי זֶה) - בְּדִבְקוֹת בְּזֶה הָעֶצֶם הַשְּׁכֵלִי. אֲבָל מוֹנֵעַ זֹאת הַדִּבְקוֹת (הוּא) עֶסֶק הַגּוֹף. וְלִפִּיכֵךְ לֹא תִשָּׂג הַדִּבְקוֹת הַשְּׁלֵמָה אֲלֵא בְּדַחִית כֹּל כַּחוֹת הַגּוֹף, כִּי אֵין מוֹנֵעַ לָהּ מִן הַדִּבְקוֹת בּוֹ זוֹלַת הַגּוֹף, וְכֹאשֶׁר תִּפְרֹד מִמֶּנּוּ - תִּשָּׂאֵר מִשְׁלֵמָת, קִשׁוּרָה בּוֹ, בְּטוּחָה מִן הַהֶפְסֵד (=הַמוּוֹת), דִּבְקָה בְּזֶה הָעֶצֶם הַנִּכְבָּד הַמְּכֻנָּה "הַחֻכְמָה הָעֲלִיוֹנָה". וְזוֹלַת זֶה מִן הַכַּחוֹת - אֵין פִּעֵלוֹ אֲלֵא בַּגּוֹף, וְיֵאבֵד - בְּהֶפְסֵד הַכְּלָי. אֲבָל הַנֶּפֶשׁ הַמְּדַבֵּרֶת כְּבָר צִירָה אוֹתָם וְלִקְחָה עִקְרָם, כְּמוֹ שֶׁקָּדַם.